

حقایق الصلوہ

تورج سلیمی

کام

تهران، خیابان شریعتی، بالاتر از سهراه طالقانی.

خیابان نیرو، شماره ۷/۱، تلفن: ۷۷۵۲۹۹۰۷

حقایق الصلوه

نویسنده: تورج سلیمی

• چاپ اول ۱۳۸۶ • شمارگان ۱۰۰۰ نسخه

• لیتوگرافی: خدمات فرهنگی صبا • چاپ: غزال • صحافی: دیدآور

شابک: ۹۶۴-۷۳۸۷-۱۵-۶-۶ ISBN 964-7387-15-6

همه حقوق چاپ و نشر برای ناشر محفوظ است Printed In Iran

سلیمی، تورج

حقایق الصلوه / تورج سلیمی

تهران: کام نو، ۱۳۸۵.

۱۵۶ ص.

ISBN: 964-7387-15-6

فیبا

کتابنامه به صورت زیر نویس.

موضوع: نماز

۲۹۷/۳۵۳

۷ ص ۷۸۵۵/س ۱۸۶/ BP

۴۵۴۵۳-۴۵۵

شماره کتابخانه ملی

فهرست

پیشگفتار..... ۷

مقدمه..... ۱۳

فصل اول - کلیات

باب یکم: تاریخچه نماز..... ۱۹

باب دوم: شرح و معنای کلمه «صلوة»..... ۲۳

باب سوم: مفاهیم ژرف نماز..... ۲۵

باب چهارم: حکمت و اثرات نماز..... ۳۰

باب پنجم: حال نماز گزار..... ۴۱

فصل دوم - مفهوم و معانی اعمال، حرکات، عبارات و اذکار نماز

باب یکم: مقدمه‌ای بر حرکات نماز..... ۵۱

باب دوم: اذان و اقامه..... ۵۷

باب سوم: نیت..... ۸۳

باب چهارم: تکبیر الاحرام..... ۸۴

باب پنجم: ترجمه، شرح و توصیف سوره مبارکه حمد..... ۸۶

باب ششم: ترجمه، شرح و توصیف سوره مبارکه توحید..... ۱۱۴

باب هفتم: رکوع..... ۱۲۰

باب هشتم: سجده..... ۱۲۲

باب نهم: قنوت..... ۱۲۶

باب دهم: تشهد..... ۱۲۸

باب یازدهم: تسبیحات اربعه..... ۱۳۱

باب دوازدهم: سلام بعد از تشهد..... ۱۳۳

مآخذ..... ۱۳۵

پیشگفتار

«انگیزه»

در محفل پرفیضی از معارف کلام خدا که قاریان تلاوت و علماء تفسیر می‌گفتند، مشعوف و سرمست از قرائت و تعلیم آیات کریمه، مضمون و محتوای ذیل آیه زیر افکارم را بخود طلبید.

إِنَّ الصَّلَاةَ تَنْهَاهَا عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَلَذِكْرُ اللَّهِ أَكْبَرُ (سوره عنكبوت آیه ۴۴)

به‌درستی که نماز بازدارنده از زشتی‌ها و ناپسندی‌هاست و به‌یاد خدا بودن از همه اعمال برتر است. وعده‌ای است قطعی از دادار حکیم و هدف حق تعالی پیرایش ضمیر بنی نوع انسان و سیره جوامع بشری از تباهی‌ها و پیشگیری از سقوط مکارم اخلاق و اعوجاج روش صحیح اجتماعی است.

بحمدالله از زمان بعثت خجسته خاتم‌المرسلین تا عصر حاضر، قرن‌هاست که در ادای این فرضیه الهی صفوف به‌هم‌فشرده نمازگزاران مسلمان گسترده‌تر و غلظت ادای حروف و کلمات از مخارج حلق و کام‌افزون‌تر و آداب ظاهری و حرکات نماز موزون‌تر گشته‌اند که همگی در جای خود ضروری و مفید فوائد بی‌شمارند و تداوم این اعمال تا به امروز نیز از برکات مشهود فرمان الهی دائر به برگزاری نماز می‌باشد.

در خلال این حال‌وهوای خوش پرسشی در ذهنم پدیدار که پاسخ آن بس ثقیل آمد و مشکل‌آفرین شد اینکه چگونه است که با چنین گسترش ملموس مراسم نماز هنوز وعده صریح ذات حق دائر به حذف و نحو بدسگالی‌ها محقق نگشته و این در حالی است که اکثریت قریب به اتفاق مسلمانان در پهنه گیتی

نماز می‌خوانند اما هنوز صفات و اعمال نکوهیده، افکار و آداب خلاف شریعت و سنت مانند: اسراف و تبذیر، حرص و آز، بهادادن به تجملات و تشریفات مذموم و زائد، مال‌اندوزی‌های شگفت‌آور، اشرافیت و رفاه‌طلبی، برتری‌جویی، کبر و منیت، ظلم و تعدی، ریا و تظاهر، پیروی از هوای نفس، تعصب‌های قومی، قبیله‌ای، طبقاتی و خانوادگی و بسیاری موارد دیگر.

در میان ملل اسلامی متداول و عواقب ناشی از این خصائص ناپسند دامنگیر اجتماعات نیز گشته است. نقصان از چیست که مقصود حاصل نگردیده؟ متحیر و شگفت‌زده آن محفل فیاض را ترک و عزم جزم نمودم تا پاسخی مناسب نیابم از پای ننشینم.

آنکه آگاه شد ز سیرِ نهفت رَبُّ زَدَنی تحیراً می‌گفت

بر این مبنا در هرفرصتی نوشتار و گفتار بزرگان دین و دانش فراراه اندیشه‌ام قرار گرفت و با بهره‌گیری از آثار و نظرات اندیشمندان روشن ضمیر اگر چه بسیار مشکل اما امیدوار به فضل خداوند رهسپار طریق درک حقایق گشتم و با همه وجود از "دلیل المتحیرین" استمداد نمودم. در این وادی تحیر بازهم کلام الله دلیل راه شد.

قَوْلٌ لِلْمُصَلِّينَ (سوره مائون آیه ۵)

ترجمه- پس وای بر نمازگزاران.

خداوند کریم ضمن این آیه گروهی از نمازگزاران را سرزنش و انزار فرموده است. اینان کدامند؟ و پاسخ را در همین سوره یافتیم:

الَّذِينَ هُمْ عَنْ صَلَاتِهِمْ سَاهُونَ (سوره مائون آیه ۶)

ترجمه- آنان که در نماز سهو می‌کنند و بی‌خبرانند.

و به‌کلامی واضح‌تر، آنان که حقیقت نماز، معنویت نماز و نتایج و اهداف واقعی نماز را تحت الشعاع ظواهر بی‌روح و ادای تعبّدی حرکات بی‌محتوا قرار می‌دهند تا بدان‌جا که نماز می‌خوانند اما معانی الفاظ معمولی و عبارات ساده

نماز را هم نمی‌دانند. غافل از اینکه در تشریع هر حکم و دستوری، گردونه پرگار سرمدی، همواره چرخشی حکیمانه دارد و با خود گفتم ما که از معصوم آموخته‌ایم.

ان قُبِلَتْ قَبْلَ مَاسِوَاهَا و ان رُدَّتْ رُدَّتْ مَاسِوَاهَا^۱

ترجمه- اگر نماز مورد قبول قرار گیرد بقیه اعمال نیز ثمربخش می‌شود و الا

هیچ

الصلوة عمود الدین^۲

یعنی دوام و قوام سرآورده عقیده و ایمان بستگی به استواری نماز که مظهر شهود معتقدات مسلمانان است دارد پس چگونه است که بسیاری نماز را وهن و سست انگاشته و اکثراً به عنوان رفع تکلیف ادای وظیفه و با کسب ثواب و ترس از دوزخ منظور نظر قرار گرفته.

حال آنکه ثابت شده است اگر امری را با اهمیت و عظمت تلقی نکنیم بتدریج از آن روی می‌گردانیم و در مورد نماز نیز این نکته مصداق پیدا می‌کند. به عقیده صاحب نظران واقع‌گرای اجتماعی وضع و حال نامتناسب و انحطاط اخلاقی اجتماعات فعلی ناشی از همین طرز فکر یعنی بی‌توجهی به حقایق و پرداختن به ظواهر است.

عقیده حقیر آن است که زمان آن فرارسیده تا ما پیروان مکتب رسول الهی تعقل کنیم، به خود آییم و هرچه سریعتر با آموختن زبان عربی یعنی زبان قرآن مجید و وحی و به تولای آن با مطالعه کتاب خدا و متون بکر احادیث و روایات، معایب و کاستی‌ها را بررسی و اصلاح نموده و به دیگران نیز بیاموزیم تا قادر باشیم نماز را به‌واقع اقامه نمائیم نه بخوانیم. باشد که از برکت نماز صحیح بارقه انوار هدایت و عنایات الهی بر ممالک اسلامی گسترده‌تر گردد.

۱. بحار الانوار، ج ۸۲، ص ۲۳۶

۲. بحار الانوار، ج ۸۲، ص ۲۱۸ و میزان الحکمه ج ۵ ص ۴۶۸ و ۳۷۰

و من خود از جمله قاصرین و شاید مقصرم و از غفلت و نسیان عمر گذشته شرمگین که چرا تاکنون همت به کار نگرفتم و دیده بصیرت نگشودم تا نمازگزار موفق باشم.

به جبران این خسران و امیدوار به فضل و کرم الهی مصمم شدم با بررسی ابعاد مختلف این دستورالعمل جامع خداوند تا آنجا که بضاعت اندک ذهنی و مطالعاتم یاری نماید با بهره‌گیری از منبع فیاض معارف اسلامی، روزنه‌ای به عالم نامتناهی نماز بیابم و به قیاس قطره و دریا یافته‌ها را مکتوب و به حق طلبان عرضه بدارم بلکه مقبول افتد و در نظراید و در این راه بس دشوار قبای صبوری پوشیدم و از کردگار استمداد نمودم و این کار نیز مشکل افتاد زیرا پیشگامان علم و کتابت، اساتید و اندیشمندان رسالات و کتب و بیشمار در بطون، اسرار، آداب، احکام و مفاهیم نماز نگاشته‌اند که اکثراً تحقیقات عمیق و مستند و آموزنده و مفید فوائد بسیاری دارند. از خود پرسیدم پس تو را در این اقیانوس بی‌ساحل چه جرأت و مکانتی است که ابراز وجود نمائی؟ ارجع آن است که پاسخ را خود بگویم. قلم در کف افرادی نظیر حقیر همانند خامه در دست نوآموزی است که تنها دلخوش دارد که می‌تواند چند سطری بنویسد اگر چه سست و بی‌مایه.

از سویی دیگر نوشته امثال بنده خوشه‌ای است از خرمن کشتزاری به وسعت هستی در پهن‌دشت علم و اندیشه و تحقیق و خود رهرو سرگشته‌ای هستم در قفای قافله کشف اقصی مقاصد طالبان حقیقت. ذکر این نکته نیز ضروری است که "نعوذ بالله" در ذهن نمازگزاران گرامی این تفکر ایجاد نشود که خدای ناکرده حقیر نماز شکوهمند معمول و متداول را که به خواست خداوند در همه کشورهای اسلامی خار چشم معاندین و مخالفین اسلام است فاقد اثر می‌دانم بلکه بعکس به صراحت عرض می‌کنم.

نماز همه کسانی که این فرضیه الهی را در حد توان و با خلوص نیت بجا

بیاورند یقیناً مژمر ثمر بوده و در روز بازپسین انشاءالله در عداد مصلین قرار خواهند گرفت و در این عالم نیز ادای تکلیف و وظیفه شرعی نموده و مأجور هم می‌باشند لیکن مقصود از درج نکات منفی و معایب و بعضاً انتقادات معطوف به این نکته روشن است که اگر نمازگزاران امت اسلام به ابعاد وسیع و محتوای این فرضیه الهی توجه کافی مبذول دارند یقیناً از نتایج مفیدتر ثمرات بیشتر و برکات زائد الوصفی هم در دنیا و هم در آخرت بهره بیشتری کسب می‌نمایند و دریغا که چنین نباشیم.

تنها استدعای بنده از خوانندگان ارجمند به‌خصوص اساتید بزرگوار این است که مطالب کتاب را ابتدا با شرح صدر تا آخر مطالعه و آنگاه نظریه اعلام فرمایند و هرگز راهنمایی و انتقاد صحیح و هدایت را دریغ ننمایند که به دیده منت پذیرا خواهم بود.

نورج سلیمی

مقدمه

حمد و شکر و سپاس به بارگاه با عظمت حق تعالی جلّ شأنه که قلم را وسیله آموختن و رهاشدن از ظلمت جهل و بی‌خبری قرارداد و انسان را از آنچه نمی‌دانست و نمی‌داند آگاه فرمود.

الَّذِي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ عِلْمَ الْإِنْسَانِ مَا لَمْ يَعْلَمْ

و به این بنده ناچیز نیز توفیق داد تا مجموعه‌ای برگزیده از معارف حقّه حاوی مطالب و مضامین متنوع، ضروری و متناسب با سلیقه، وضع و حال و اندیشه‌های مختلف پیرامون فریضه نماز که عاملی موثر در جهت اصلاح و تربیت نفس انسانی و جهت‌گیری نظم و نظام جامعه بشری است تدوین نمایم. در انجام این وظیفه خطیر بخاطر بضاعت اندک چاره آن دیدم که دست نیاز سوی بزرگان علم و اندیشه دراز و از مرقومات این رهروان طریق کمال بهره گیرم. بدین منظور کتب و نوشتار بسیاری مورد مطالعه قرار گرفت و نکات برجسته بخاطر سپرده شد و دلیل افکار و نوشتار گردید.

فهرست کامل، مأخذ و کتب استفاده شده در صفحات آخر کتاب مندرج می‌باشد.

سعی حقیر بر این قرارداد که با بررسی دقیق این آثار ارزشمند با رعایت اصل معروف الایم فالایم، عصاره مطالب مفیدتر و ضروری را به این صورت که از هرخرمنی خوشه‌ای و از هرگلزاری برگ گلی بارمغان گرفته و از هرنوشته درسی و از هر نکته تأثیری و برداشتی حاصل و لبّ مطلب ضمن تلفیق نظرات مختلف در خلال مباحث حقایق الصلوة گنجانیده شود شاید زمینه افکار

مؤمنین با مطالعه مضامین آماده پذیرش حقایق پیراسته شده از خرافات، تعصبات غلط، نظرات انحرافی، اغراض شخصی و تقلیدهای کورکورانه گردد و کتاب نیز قابلیت ارائه به محضر نمازگزاران حقیقت طلب را پیدا نماید.

در مباحث حقایق الصلوة دو مطلب از اولویت خاصی برخوردارند، اول آموختن معانی و مفاهیم کلمات و عبارات مخصوص نماز که پایگاه اصلی شناخت و آگاهی است. دوم ذکر مثالهای ملموس و مشهود و وقایع غیرقابل انکار جهت روشن شدن مطالب مورد بحث.

حقیر بصراحت اعتراف می‌کنم که ادعایی جز شاگردی مکتب استادان والامقام ندارم. آنچه گردآمده نیز پرتوی است از خورشید فروزان معارف اسلامی که بصورت گنجینه و میراث گرانبغی در اختیار علماء یعنی امانت داران شایسته قرار گرفته و حقیر نیز در ظلّ ظلیل وجود و علم و دانش ایشان توفیق یافتم بصورت محدود از خزائن علم و معرفت الهی بهره و حظی کسب برم و خود را موظف دیدم فیوض حاصله را مکتوب و چونان شکسته ران ملخی به پیشگاه سلیمانان علم و فضیلت و ادب تقدیم نمایم.

حقیقت امر این است که اصولاً انجام هر عمل و یا برنامه‌ای توأم با اهداف و منظور خاصی است که همه امور برمبنای آن تداوم می‌یابد و هدف حقیر از تدوین "حقایق الصلوة" نیز موارد مشروحه زیر است:

اینکه خود بیاموزم و حتی المقدور نقائص و کاستی‌های فکری، درونی و ظاهری را مرتفع و امیدوار باشم که مضمون و محتوای مطالب جمع‌آوری شده روشنگر مسائل مفید و آموزنده‌ای برای نمازگزاران باشد.

سعی شده در آغاز هر بحث ابتدا بعضی معایب و احیاناً نواقص و قصور شناسایی آنگاه با بیان مصادیق مشهود، واضح و قابل لمس موضوع کاملاً بررسی شود و همراه تشریح هر بحثی راه کار و پیشنهادات منطقی ارائه گردد زیرا واضح است که اگر در هر زمینه‌ای نقاط ضعف و قوت و عیوب را

نشناسیم و ندانیم قادر به چاره اندیشی موثر نخواهیم بود لذا در بسیاری از موارد گفتگو به خارج از بحث نماز هم کشیده شده این نیز خود از برکات نماز و اقتباس از روش اهل سخن است.

بطوری که در فهرست مآخذ نیز ذکر شده تاکنون تعدادی افزون بر هزار کتاب و رساله پیرامون نماز نگاشته شده. طبیعی است که مطالعه همه آنها برای عموم بسادگی مقدور نمی باشد لذا چکیده عقاید و گفتار تعدادی از دانشمندان برگزیده استخراج و در متن "حقایق الصلوة" گنجانیده شده و در شرح مآخذ نیز تفصیل مختصری از هر کتاب بیان گردیده تا خوانندگان عزیز از مضامین کتب مزبور هم بهره مند گردند.

علاقمندان بسادگی می توانند برحسب خواسته، نیاز و متناسب با زمینه های فکری و اطلاعات خود یک باب از مباحث را که در فهرست مندرجات ذکر است انتخاب و مستقلاً مورد مطالعه قرار دهند و بالاخره هدف غائی و نهائی جلب رضای حضرت حق جل و علا و ادای وظیفه که در این راه دشوار آرزوی "من الله التوفیق" نیروبخش و دلگرمی ایجاد نموده است.

تورج سلیمی